

KARIALILAR
Denizcilerden Kent Kuruculara

Kariialılar

Denizcilerden Kent Kuruculara

Hazırlayanlar

Olivier C. Henry – Ayşe Belgin-Henry

İÇİNDEKİLER

Sunu • VII

İBRAHİM YELMENOĞLU

Önsöz • IX

OLIVIER C. HENRY

Karia'nın Katmanları • XIII

AYŞE BELGİN-HENRY

KARIA COĞRAFYASI

GARY REGER

Bölgesel Bağlamda Karia'nın Sınırları,
Hudutları ve Sınır Bölgeleri • 3

YAZILI KAYNAKLAR VE TARİH

ALEXANDER HERDA

Karia Halkının ve *Karkışa*-Karia Ülkesinin
Erken Dönemlerdeki Kökenleri • 15

SEVİNÇ GÜNEL

Karia Bölgesi'nin Kentleşme Sürecinde
Çine-Tepecik Höyüğü • 29

PIERRE BRIANT

Akhaimenid Hâkimiyeti Altında Karia ve
Karialılar • 45

ALAIN BRESSON

Hellenistik Dönem'de Karia • 54

CHRISTOF BERNIS

Roma İmparatorluk Dönemi'nde Karia • 60

ANNA M. SITZ

Geç Antikçağ ve Bizans Dönemi'nde Karia • 66

KADİR PEKTAŞ

Karia'dan Menteşe'ye: Güneybatı Anadolu'nun
Yeni Hâkimleri ve Eserleri • 80

KARIA TANRILARI VE KUTSAL ALANLARI

OLIVIER C. HENRY

Labraunda'nın Kısa Arkeolojik Tarihi • 97

SUAT ATEŞLİER

Sinuri • 115

ZELİHA GİDER BÜYÜKÖZER

Lagina • 124

CHRISTINA G. WILLIAMSON

Panamara Zeus Kutsal Alanı - Karia
Tapınağından Kent Kutsal Alanına • 138

ALEXANDER HERDA

Dağlık Amyzon'daki (Bağarcık Kale) Zeus
Akraios ve Thea Akre Tapınağı • 152

YAŞAM VE ÜRETİM PRATİKLERİ

ANNELIESE

Latmos'taki Prehistorik

PESCHLOW-BINDOKAT

Kaya Resimleri • 171

MEHMET NEZİH AYTAÇLAR	Karia'nın Erken Demir Çağı ve Arkaik Dönem Seramiği • 186
IGNASI-XAVIER ADIEGO	Karia Dili • 206
POUL PEDERSEN	Batı Küçük Asya Mimarlığında İonia Rönesansı • 215
KORAY KONUK	Karia Bölgesi'nin Arkaik ve Klasik Dönem Sikkeleri • 235

ÖLÜ GÖMME GELENEKLERİ

ADNAN DİLER	Taşların Efendisi Leleg Halkının Ana Kenti Pedasa'da Geç Tunç-Erken Demir Çağında Yaşam ve Ölüm • 249
ABUZER KIZIL	Mylasa'da (Milas) Elit Aile Mezarları • 266
PAAVO ROOS	Karia'nın Kayaya Oyulmuş Tapınak-Mezarları • 278
OLIVIER C. HENRY	Karia Anıtsal Mezarları ve Maussolleionları Üzerine Bir Araştırma • 290

KENTLER

FRANK RUMSCHEID	Mylasa (Milas) • 315
POUL PEDERSEN	Halikarnassos – Karia'nın Metropolisini Herodotos ve Maussollos'un Şehri • 336
R. R. R. SMITH	Aphrodisias • 361
ERTEKİN M. DOKSANALTI	Knidos • 378
FEDE BERTI	İasos • 392
CENGİZ IŞIK	Geride Bırakılan 50 Yılın Arkeolojiye Kazandırdığı İlkleri ile Kaunos • 408
RICHARD POSAMENTIR	Latmos Herakleiası • 430
PETER RUGGENDORFER	Alinda – Kuzey Karia'da Güçlü Surlarla Çevrili Bir Yerleşim • 448
WINFRIED HELD	Gergakome • 461
BİLAL SÖĞÜT	Stratonikeia'da Yerleşim Tarihi ve Kentsel Doku • 470
DİZİN	• 486

Sunu

Yapı Kredi Yayınları ve Tüpraş işbirliğiyle 2020 yılında Türkçe-İngilizce yayımlanan *Karia: Denizcilerden Kent Kuruculara* isimli kitabımız, Karia Bölgesi'nin pre-historik çağlara tarihlenen en erken yerleşimlerinden Geç Osmanlı Dönemi'ne uzanan arkeolojik ve tarihi geçmişi hakkında yürütülen çalışmalara odaklanmaktadır.

Anadolu Yarımadası'nın güneybatı kesiminde yer alan ve Antikçağ'da Karia olarak bilinen coğrafi bölgenin kuzey sınırını Büyük Menderes Vadisi, doğu sınırını Dalaman Çayı belirler. MÖ 2. binyıla tarihlenen yazılı kaynaklarda birçok kez adı geçen Kariahların, Hitit istilaları karşısında Anadolu halklarını destekledikleri ancak daha sonra Mısırlılar karşısında ise Hititlerin yanında yer aldıkları görülür. Kariahların adı, tüm Akdeniz'de geçtikleri yerleri talan ederek Geç Tunç Çağı'nın güçlü imparatorluklarının çöküşüne katkıda bulunan efsanevi "Deniz Kavimleri" arasında da anılır.

Elinizdeki kitap, Karia'nın coğrafi sınırları, halkının kökeni, kentleşme süreci, tanrıları ve kutsal alanları, yaşam ve üretim pratikleri, ölü gömme gelenekleri gibi tematik ana başlıklar altında, her biri alanında uzman bilim insanları tarafından kaleme alınan 32 akademik makaleden oluşuyor. 2020 yılında yayımlandıktan sonra ilk baskısı kısa sürede tükenen kitabın daha geniş okur kitlesine yönelik bu Türkçe basımına karar verilirken, serinin diğer kitaplarında olduğu gibi, yayınevimize gelen istekler göz önünde tutuldu. Konuya ilgi duyan herkesin, özellikle öğrencilerin kolaylıkla ulaşabilecekleri doyurucu ve güncel içeriğin yeni biçimde, ekonomik bir tasarımla sunulmasına özen gösterildi.

Yapı Kredi Yayınları
Eylül 2024

Önsöz

Anadolu toprakları, ilk defa tarihçi Herodotos'un bahsettiği "Dünyanın Yedi Harikası"ndan ikisine ev sahipliği yapan, kadim ve eşsiz bir coğrafyadır. Bu eserlerden biri İzmir'in Selçuk ilçesinde yer alan Ephesos Artemis Tapınağı, diğeri Muğla'nın Bodrum ilçesinde yer alan Karia kralı Maussollos'un anıtmezarıdır. MÖ 4. yüzyılda inşa edilen ve günümüzde "Halikarnas Mozolesi" olarak bilinen Halikarnassos Maussolleionu işçiliği, ihtişamı ve şöretiyle birçok anıtmezarı gölgesinde bırakmıştır. İleri görüşlü bir yönetici olan Kariyalı Maussollos'un halinin ürünü bu yapı, yetenekli mimarlar ve heykeltıraşların eliyle Yunan ve Pers mimari geleneğinde yükselmiş ve insanlık kültür tarihinde yüzyıllar boyunca tekrarlanacak bir mimari standart oluşturmuştur. "Maussolleion", adını her ne kadar Kariyalı Maussollos'tan alsada kelimenin anlamı zaman içinde genişlemiştir. Kralın ismi, mensubu olduğu Hekatomnos Hanedanı'nın adı hafızalardan silindikten çok sonra bile hatırlanmış ve günümüzde dünyanın dört bir yanından duyulan bir yankı yaratmıştır. Illinois, Springfield'daki Lincoln'un mezarından Moskova Kızıl Meydan'daki Lenin'in mezarına, hatta modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu lideri Mustafa Kemal Atatürk'ün Ankara'daki Anıtkabir'ine kadar, dünya tarihinde kalıcı izler bırakan liderlerin anıtmezarları için de bir model olmuştur.

Koç Topluluğu ve Tüpraş olarak bu toprakların tarihini, kültürünü, bilimini ve sanatını daha geniş kitlelere ulaştırmayı amaçlayan projelerimize devam ediyoruz. Yapı Kredi Yayınları'yla ortak yürüttüğümüz *Anadolu Uygarlıkları Serisi* kapsamında 2020 yılında iki dilli yayımlanan *Kariyalılar: Denizcilerden Kent Kuruculara* isimli kitabımızın Türkçesini yeni bir tasarım, boyut ve içerikle tekrar yayımlayarak sizlere ulaştırmak istedik. *Hititler, Urartular, Likyalılar, Assurlular, Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu ve Pergamon* kitaplarının küçük boy baskılarından sonra *Kariyalılar: Denizcilerden Kent Kuruculara* adlı kitabımızı da geniş bir okur kitlesine sunmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Söz yine bereketli Anadolu topraklarında.

İbrahim Yelmenoğlu
Genel Müdür
Eylül 2024

Aphrodisias Tetrasyonu'ndan detay
(YKKS arşivi).







Karia Haritası
(O. Henry)

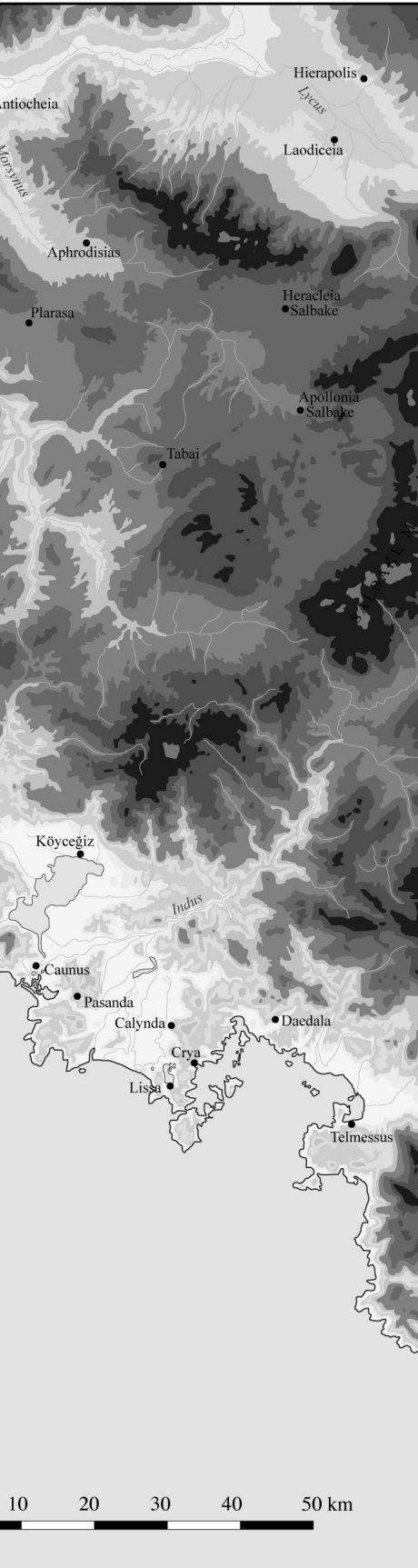
0 10

Prof. Dr. Adnan Diler'in anısına

Karia'nın Katmanları

Elinizdeki kitapta, Karia Bölgesi'nin prehistorik çağlara tarihlenen en erken yerleşimlerinden Geç Osmanlı Dönemi'ne uzanan arkeolojik ve tarihi geçmişi hakkında bugüne dek yapılmış çalışmaların ve güncel araştırmaların bir özeti sunulmuştur. Anadolu Yarımadası'nın güneybatı kesiminde yer alan ve Antikçağ'da Karia olarak bilinen coğrafi bölgenin kuzey sınırını Büyük Menderes Vadisi, doğu sınırını Dalaman Çayı belirler. Ege Denizi'nin Akdeniz'e kavuştuğu sulara açılan uzun sahilleriyle Karia Bölgesi, bugün Türkiye'nin en canlı turizm merkezlerine ev sahipliği yapar. Denize dik uzanan dağ sıraları ve nehir vadileriyle bölgenin topografyası değişken ve sahilleri girintili çıkıntılıdır. Sahilden görüş mesafesinde, birbirine yakın çok sayıda küçük ada yer alır ve adalar Güneybatı Anadolu'dan Kıta Yunanistan'a doğru bir zincir gibi uzanır. Topografyanın sunduğu doğal yol ağları ve deniz yollarıyla bağlantıları sonucunda Karia, en eski çağlardan beri göç ve iletişim yollarının kesiştiği bir bölge olmuştur.

Bir yandan Büyük Menderes Vadisi'ni izleyen anayol hattı Anadolu'nun dağlık iç kesimlerine geçişi sağlarken, diğer yandan doğal konum bölge sakinlerinin denize açılmalarına olanak tanımıştır. Sahil şeridi ve adalar tüccarların ve denizcilerin konaklama, ikmal ve ticaret için duraklayabilecekleri küçük, korunaklı limanlar barındırmış, büyük limanlar ise Akdeniz'in doğu ve batı kesimlerini bağlayan rotalar üzerinde önemli birer merkeze dönüşmüştür. Girit, Rhodos ve Kuzey Afrika'dan



Ege ve Karadeniz yönüne seyahat eden gemilerin anakaraya ilk ulaştıkları noktada yer alan Karia, aynı zamanda, Mısır'a giden gemilerin anakaradaki son durağıdır. Nitekim, Karia sahili açıklarında bulunan ve dört bin yıl önceye tarihlenen batıkların sıradışı buluntuları ancak bölgenin bu özel coğrafi konumuyla açıklanabilir. Bu gemilerin kargolarına ait buluntuların olağanüstü çeşitliliği, Akdeniz'de dönemin deniz ticaretinin ne denli canlı olduğunu gözler önüne serer.

Karia'nın yerleşim dokusu Tunç Çağı'ndan itibaren giderek yoğunlaşmış ve bölge çoğu kez siyasi güç oyunlarına sahne olmuştur. Dinamik yerleşim tarihi boyunca bölgeye birçok halk, inanç, gelenek, kültür ve maddi kültür unsuru ulaşmış, bu unsurların bazıları özümsemiş, bazıları dönüşüme uğramış ve bazıları reddedilmiştir. Bu süreç boyunca sarp yamaçları, zirveleri ve kanyonlarıyla dağlık kesimler dış etkilerden görece uzak kalmış, geniş ufkuyla sahil kesimi ise dış etkilere ve yeniliklere açık olmuştur. Bu nedenle, sahil ve dağlık kesimlerin gelişim süreci birbirinden farklı ilerlemiş ve Karia Bölgesi MÖ 4. yüzyıla kadar bir "topluluklar mozaïği" olarak kalmıştır. Bu kitapta sunulan çalışmalarda da yer yer değinildiği gibi, Karia halkının sosyal oluşum süreci ve "Kariyalı" kimliğinin nasıl tanımlanabileceği açıklanması zor konulardır. Diğer taraftan, bölgede yaşayan toplulukların bir noktada ortak Kariyalı kimliğini benimsedikleri açıktır. Kariyalılar, özellikle bölgeyi tehdit eden saldırılar karşısında aralarındaki geçimsizlikleri bir yana bırakıp birleşmekte gösterdikleri başarıyla ve gerçek veya efsanevi ortak köklerine bağlılıklarıyla tanınmışlardır.

MÖ 2. binyıla tarihlenen yazılı kaynaklarda birkaç kez adı geçen Kariyalıların, Hitit istilaları karşısında Anadolu halklarını destekledikleri, ancak daha sonra Mısırlılar karşısında Hititlerin yanında yer aldıkları görülür. Kariyalıların adı, tüm Akdeniz'de geçtikleri yerleri talan ederek Geç Tunç Çağı'nın güçlü imparatorluklarının çöküşüne katkıda bulunan efsanevi "Deniz Kavimleri" arasında da anılır. İlerleyen dönemlerde, Homeros Kariyalıların Yunanlara karşı Troia kentini savunmaya gelen halklar arasında yer aldığından bahseder. Homeros, "savaşmaya bir kız gibi altınlarla süslü geldiler" sözleriyle Karia askerlerinin zenginliğini vurgular. Hem denizde hem karada savaşmaya her an hazır olan Kariyalı savaş beylelerinin ünü yüzyıllarca sürmüştür. Arkaik Dönem'de Mısır firavunları hizmetinde paralı asker olarak savaşan Kariyalılar, yeni silahlar icat etmiş ve çağın ötesinde, dâhice gemi yapımı teknikleri geliştirerek deniz savaşı taktiklerini ilerletmişlerdir.

Kariyalılar Arkaik Dönem'de, büyük olasılıkla Doğu Yunan yerleşimcileriyle kurdukları sıkı ilişkiler sonucunda, mimaride de ustalıklarını geliştirmişlerdir. Bu dönemde Kariyalılar, bugün Küçük Asya'nın en zarif mimari eserleri arasında sayılan yapılar inşa etmişlerdir. Ancak bu kültürel ve mimari atılım kısa sürmüştür. MÖ 6. yüzyılın sonunda gerçekleşen İonia Ayaklanması sırasında Perslere karşı Yunanların yanında savaşan Kariyalılar ağır bir bozguna uğramışlardır. Bozgunundan sonra, yazılı kaynakların sessiz kaldığı yüz yıldan uzun bir sürenin

ardından Karia, MÖ 4. yüzyıl başlarında önemli bir siyasi aktör olarak tarih sahnesinde yerini tekrar almıştır.

Perslerin bölgenin satraplığını yerel bir Karia hanedanı olan Hekatomnos Hanedanı'na devretmesiyle tüm bölgede derin bir değişim süreci başlamıştır. Kurdukları yeni şehirler, yaptıkları ekonomik reformlar ve halkı bir araya getiren kült merkezleri aracılığıyla, o döneme dek küçük yerel beyliklerden oluşan bölgeyi tek bir siyasi kimlik altında birleştiren Hekatomnos Hanedanı, anakarada ve adalarda egemenlik alanını genişletmiştir. Böylece, Hekatomnos Hanedanı Karia'yı Güneybatı Küçük Asya'nın ve Ege Denizi'nin jeopolitik ağının tam merkezinde bir güç odağına çevirmiştir. Ancak, zenginliği ve siyasi gücüyle ün salan Karia, Büyük İskender dönemi sonrasında saldırılara hedef haline gelmiştir. Hellenistik Dönem, Karia'da egemenlik kurmaya çalışan güçlerin kıran kırana çarpıştığı bir dönem olmuştur.

Bu çalkantılı dönemin ardından Roma İmparatorluğu huzur ve refahı ilk olarak bu bölgede sağlamıştır. Hekatomnos Hanedanı döneminde kurulan şehirler tekrar abat edilmiş, anıtlarla donatılmış ve büyük değişimlere sahne olmuştur. Kariyalıların atalarından kalan yerel mabetlerinin ve tanrılarının ihtişamını tekrar canlandırmayı hedefledikleri bu dönemde, kadim geçmişlerini vurgulayan stratejik düzenlemeler kullanılarak eski kült merkezleri tekrar canlandırılmıştır. Bu uygulamaları destekleyen Geç Antikçağ imparatorları bölgeyi şahsen ziyaret ederek Karia'nın ileri gelenlerini gösterişli anıtlarla imparator ve tanrıları onurlandırmaya teşvik etmiştir.

Hıristiyanlık'ın doğuşu ve yayılmasıyla beraber, Karia'da yeni başkent Aphrodisias liderliğinde önemli dönüşümlerin gerçekleştiği bir refah dönemi yaşanmıştır. Bu dönem, MS 7. yüzyılda kısa süreliğine kesintiye uğramıştır. Geç Antikçağ boyunca hemen hemen her şehre bir piskopos atanmış, her antik kentte en azından bir kilise inşa edilmiş ve Karia'nın dağlık kesimlerinde çok sayıda manastır kurulmuştur. Ardından, Ortaçağ'da Bizans, Haçlı ve daha sonra Türk akınlarına hedef olan Karia'nın bir karmaşa dönemine girdiği ve halkın hızla inşa edilen kalelere sığındığı görülmüştür. Çatışmalar sonucunda bölgenin parçalanması siyasi coğrafyası, MS 13. yüzyılda Güneybatı Anadolu'da yükselen Menteşe Beyliği'nin egemenliğine girmiştir. Karia'da yeni bir toplumsal yapının oluşumuna yön veren bu kültürel, ekonomik ve siyasi değişimler süresince eski şehirler hızla yeniden anıtlarla donatılmış ve yeni şehirler kurulmuştur.

Bölgenin geçmişi üzerine bugüne dek yapılan çalışmaları en iyi biçimde temsil edebilmek için, tek bir cildin olanak tanıdığı ölçüde, Karia üzerine en yetkin uzmanları bu kitabın oluşumuna katkıda bulunmaya davet ettik. Burada sunulan çalışmalar, genel olarak kronolojik düzende ilerleyen çeşitli konu başlıkları altında bir araya getirilmiştir. Farklı dönemlerin ele alındığı bölümler, döneme damgasını vuran değişimlerin tarihi ve coğrafi yol haritasını ana hatlarıyla ortaya koymaktadır. Tek bir yerleşmeyi, kutsal alanı veya belirli

bir maddi kültür unsurunu derinlemesine inceleyen bölümler ise bölgenin kültürel çeşitliliğine pencere açmaktadır. Konu başlıklarında izlediğimiz bu düzenleme sayesinde bu kitabın okuyucu gruplarının farklı ilgi alanlarına hitap edeceğini ümit ediyoruz. Aynı zamanda, geniş konu yelpazesıyla Karia arkeolojisi ve tarihini kapsamlı olarak temsil eden bu kitabın, Karia'nın kadim geçmişinde kendi keşif yolculuğuna çıkmak isteyen her okuyucu için güvenilir bir başvuru kaynağı ve yola çıkış noktası olacağına inanıyoruz.

Karia'nın bugün halen ilgi çekici bir turizm cenneti olmasının sebebi mavi koyları, uzun kumsalları ve temiz su kaynakları kadar, kadim geçmişinden gelen maddi kültür kalıntılarının zenginliği ve çeşitliliğidir. Ancak maalesef bu zenginlik aynı zamanda bölge için büyük bir tehdit unsurudur. Karia definecilik ve eski eser kaçakçılığının yanı sıra, büyük ölçekli inşaatlar ve endüstriyel projelerin tehdidiyle karşı karşıyadır. Sorunun Karia'ya özgü olmadığı, yapılaşma ve endüstriyellemenin arkeolojik ve tarihi zenginliğe sahip bölgelerde ortak bir tehdit haline geldiği açıktır. Bu soruna karşı sunulan çözümlerin kültürel mirasın paydaşları olan yerel toplulukların kalkındırılması ve entegrasyonunun yanı sıra, uzmanlara yönelik dergi ve kitapların ötesinde yayınlarla kurulan kamusal bir iletişimi de kapsamaya gerektiği kanısındayız. Elinizde tuttuğunuz kitap, bu hedef doğrultusunda, geniş okuyucu kitlelerine ulaşmak yolunda atılmış bir adımdır. Bu minvalde, bir yandan hepimizi bölgenin arkeolojik ve doğal servetinin paha biçilemez değeri üzerinde düşünmeye davet ediyor, diğer yandan da arkeolojik ve tarihi mirası ekonomik gelişimin önünde bir engel olarak değil, diyalog halinde daha iyi bir gelecek oluşturmamıza kapı açacak alanlar olarak algılayan bir bakış açısıyla üretilecek çözümlerin umudunu taşıyoruz. Çağdaş kimliklerimiz binlerce yıldır süregelen girift ilişkilerin ürünüdür ve kimliğimizi biçimlendiren bu miras, kısa vadeli çıkarların üzerinde tutulmadır.

2011 yılından beri Tüpraş'ın desteği ve Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık ekibinin emeğiyle her yıl yeni bir cildi yayımlanan *Anadolu Uygarlıkları Serisi*, kültürel mirasın geniş kitlelere tanıtılmasında önemli bir yere sahip. Bu seri dahilinde Karia cildinin yayına hazırlanmasında, Covid-19 salgınının neden olduğu birçok zorluğa rağmen, özveriyle çalışan tüm yayın ekibine en içten teşekkürlerimizi sunarız. Anadolu Uygarlıkları Serisi'nin proje koordinatörü ve seri editörü Nihat Tekdemir başta olmak üzere, kitabın redaksiyonunu üstlenen Derya Önder'e, çeviriler için G. Bike Yazıcıoğlu ve İpek Dağlı'ya, düzelti okumaları için Filiz Özkan'a ve Merete Çakmak'a, grafik ve tasarım çalışmaları için Nahide Dikel ve Arzu Yaraş'a, arkeoloji ve tarih alanında araştırmalarını ve deneyimlerini okuyucularla bu kitapta cömertçe paylaşmayı kabul eden tüm yazarlarımıza teşekkür ederiz.

*Olivier C. Henry
Ayşe Belgin-Henry*

KARİA COĞRAFYASI

Bölgesel Bağlamda Karia'nın Sınırları, Hudutları ve Sınır Bölgeler

GARY REGER*

Antikçağ'da Karia, komşularından bazen parlak ve berrak, bazen bulanık ve tartışmalı sınırlarla ayrılan bellibaşlı bir bölge olarak biliniyordu. Karia'ya dair bu görüş, günümüzde araştırmacılar arasında da genel olarak benimsenmiştir. Diğer taraftan, son yıllarda “bölgeselcilik” ve “sınırlar” üzerine yapılan birçok çalışma bu kavramları tanımlamaya, açıklamaya ve özellikle de eleştirel olarak sorgulamaya odaklanmıştır. Aynı zamanda, antik dünyayı inceleyen tarihçiler ve arkeologlar da bölgesel bütünlük ve sınırların önemi gibi uzun süre sorgulanmamış kavramları irdelemektedir (Reger 2017; Reger 2013). Bu bölümün amacı, Karia'nın bir bölge olarak nasıl sınırlandırıldığını incelemek ve hem Karia bölgesinin hem de çevresinin –bu konuda son zamanlarda yürütülen akademik araştırmalar ışığında– hudutlarının ve sınır bölgelerinin çeşitli durumlarda nasıl yönetildiğini incelemektir. Yakın zamanda bu coğrafyada kapsamlı çalışmalar yürütüldüğü ve Karia'nın sınır ve sınır hattı sorularına uygun yanıtlar sunulduğu için (Thonemann 2011; Peschlow-Bindokat 1996b), bu bölümde özellikle Maiandros (Büyük Menderes) Vadisi'ne ve Latmos Dağı'na (Beşparmak Dağları) odaklanılacaktır.**

Coğrafya ve Topografya

Karia bölgesi, günümüzde Türkiye'nin güneybatı köşesinde yer alan topraklarda konumlanmıştı. Kuzeyinde, Miletos ve Ephesos gibi köklü ve ünlü kent devletleri (*polis*), toprakları büyük ölçüde sahil kesimi boyunca uzanan İonia bölgesi yer alıyordu. İç kesimde, Persler tarafından fethedilene kadar, bağımsız bir krallık olarak Sardeis'ten yönetilen Lydia bulunuyordu. Doğuda yükselen ve bugün bile ancak uzun bir yolculukla aşılabilen, ıssız, sarp ve geçit vermez dağ sıraları Karia'yı Lykia'dan ayırmaktaydı. Strabon, Lykia'nın Kibyra topraklarından Rhodos Peraiasi'na kadar uzanan “Toroslar'ın dağlık omurgası”

* Professor of History, Trinity College, Hartford, Connecticut USA
gary.reger@trincoll.edu

** Başka bir araştırmamda irdelediğim farklı dönemler ve coğrafyalarda sınırlar ve sınır bölgeleri üzerine yakın zamanda yürütülmüş çalışmalar (bkz. Reger 2017: 189-194) ve Antikçağ'da bölgelerin nasıl karmaşık bir süreç izleyerek coğrafi, etnik, siyasi ve/veya kültürel birer oluşuma dönüştüklerine dair gözlemler, Karia dünyasında hudutlar ve sınır bölgelerine dair nüansları anlamamıza yardımcı olacaktır.

tarafından ayrılmış olduğunu vurgular. Ancak aynı zamanda, bu dağlık toprakların batıya doğru devam etmesine rağmen, Karia’da arazinin daha alçak olduğunun ve “tüm bu arazinin genişliği ve uzunluğu boyunca serpilmiş çıkıntılar ve cepler nedeniyle, bir perde duvarı oluşturmadığının” da ısrarla altını çizer (Strabon 14, 1, [C651]). Burada “perde duvar” olarak tercüme edilen Eski Yunanca *diateichisma* kelimesi, askeri jargonda iki taraf arasında uzanan düz bir duvarı ifade eden teknik bir terimdir. O halde kendi bakış açısından Strabon, Maiandros Nehri’nin hemen hemen tam aksine, burada coğrafyanın keskin bir sınır oluşturmadığını ısrarla vurgulamaktadır. Güneyde ve batıda denize kıyısı olan Karia’nın sınırları açık denizdedir ve birçok adayla çevrilidir. Bu adalardan bazıları, Kos ve Samos gibi, bağımsız kent devleti statüsüne sahipti. Syme gibi diğerleriye, Karia kıyılarına yakın en büyük ada ve büyük bir şehir olan Rhodos’un kontrolü altındaydı. Buna ek olarak, Rhodos, anakarada da *Peraia* bölgesi olarak bilinen topraklara sahipti. Bu toprakların bazı kesimleri uzun zamandır Rhodos egemenliği altındaydı; anakaradaki diğer bölgelerse MÖ 189’da III. Antiokhos’un yenilgisinden sonra Rhodos’a bağlanmıştı. Karia’nın güneydoğu sınırı aşağı yukarı, yakınında Kaunos kent devletinin bulunduğu İndos Nehri’ne dek uzanıyordu. Biraz daha doğudaki Kalynda’nın kimliğiye tartışmalıydı: Bazen Karia’ya, bazen Lykia’ya ait olduğu kabul ediliyordu (bkz. *Barr. Atlas*: Harita 61 ve 65 ile bu yayındaki harita).

Karia’nın iç yapısı da karmaşık ve değişken bir manzara sunar. Bölgenin batı kesiminin coğrafi yapısını Latmos Dağı’nın varlığı belirler. Bugün zirveleri Beşparmak olarak adlandırılan bu dağlar sarp ve engebeldir ancak bu dağlık arazinin doğu uzantısı, Marsyas Nehri’ne kadar uzanan ormanlık bir platoya dönüşür. Marsyas Nehri’nin doğusunda Harpasos Nehri vadisine kadar uzanan ikinci bir yüksek plato yer alırken, Harpasos’un doğusunda üçüncü bir yüksek plato bulunur. Kuzeyde, Karia topraklarının kuzey sınırını oluşturan Maiandros (Büyük Menderes) Nehri’nin geniş, düz ve yoğun olarak tarım yapılan vadisi yer alır. Daha önce belirttiğimiz gibi, güneyde ve daha doğuda yine yüksek araziler bulunmaktadır. Karia toprakları Ege Denizi’ne doğru uzanan iki yarımadaya sahiptir: Türkiye’nin en güneybatı ucunda yer alan ve hemen hemen düz biçimde batıya doğru uzanan Halikarnassos Yarımadası ve biraz daha güneyde Kerameikos Körfezi’ni Karpat Denizi ve Rhodos’tan ayıran ikinci bir yarımada. Bu iki yarımada iki büyük kent devleti hükmediyordu: Maussollos tarafından yerel sakinlerin yaşadığı yerleşimlerin birleştirilmesiyle (*synoikismos*) kurulmuş olan Halikarnassos ve ilk olarak yarımadaının Syme Adası’na bakan güney kıyısında kurulmuş, ancak MÖ 4. yüzyılda yarımadaının en batı ucuna taşınmış olan Knidos.

Karia’nın bir bölge olarak bütünlüğünün kısmen coğrafi yapısından kaynaklandığı düşünülebilir ancak Antikçağ’da Karia esasen dil ortaklığına ve ortak kültürel ve sosyal özelliklere sahip bir bölge olarak karşımıza çıkar. Karia aynı zamanda etnik çeşitlilik de sergilemekteydi. Mylasa gibi bazı önemli

yerleşimler yerel Karia kasabalarından gelişmiş, Knidos gibi bazı kentlerse Yunanlar tarafından kurulmuştur. Ayrıca, Karia'nın farklı kesimlerinde yaşayan çeşitli etnik gruplar tarafından kurulmuş yerleşmeler de bulunmaktadır: Örneğin Halikarnassos Yarımadası'nda yaşayan Lelegler veya daha sonra MÖ 4. yüzyılda Latmos üzerinde kurulan Herakleia'ya dahil edilmiş olan Latmos halkı gibi (Peschlow-Bindokat 2005b; Strabon (14, 2, 1 [C651]) Karia'nın tümünün Kariyalı olduğunu, artık bölgede Lydialılardan eser kalmadığını ileri sürer). Bununla birlikte, bir anlamda, Karia'nın bir bölge olarak tanımlanmasındaki mantık daireseldir: Karia halkının yaşadığı bölgenin adı Karia'dır çünkü burada Karia halkı yaşamaktadır (Reger 2007: 92).

Bir Bölge Olarak Karia

Burada, yerleşim coğrafyası kapsamında *siyasi* sınırlar ve *bölgesel* sınırların birbirinden farklı olduğunun altını çizmek gerekir. Bir bölgeyi tanımlarken ileri sürülen görüş, belli bir yeryüzü parçasının coğrafi yapısının ve bu coğrafyada yaşayan insan topluluklarının özelliklerinin etkileşimi sonucunda, komşu coğrafi alanlardan ve çevredeki insan topluluklarından ayırt edilebilen bir birim haline geldiğidir. Bugüne dek bir bölgenin bütünlüğünü ve sınırlarını belirlemede şu kriterler kullanılmıştır: *fiziki coğrafya* – özünde, bir nehir ya da bir dağ gibi temel yeryüzü şekillerinin bölgesel bir sınır oluşturduğu görüşü; *etnisite* – genel olarak ortak dil, kültür, mitoloji ve/veya ortak atalara dayanan köken gibi özelliklerin bağdaştırdığı bir insan topluluğu; *kimlik* ya da *mentalite* – bir topluluğun belli bir toprak parçasının yalnızca kendilerine ait olduğu ve başka kimseye ait olmadığı yönündeki inancı ve elbette *siyasi otorite* – bir bölgenin tek bir siyasi oluşuma ait olduğu ve bölge sınırlarının siyasi sınırlarla aynı olduğu iddiası. Bu son kriter açısından değerlendirildiğinde, zaman zaman sınırların keskin olarak belirlenmiş olduğu görülse dahi, aslında bir bölgede siyasi bir otoritenin varlığı o bölgenin komşu siyasi oluşumlarla sınırlarının kesin biçimde çizilmiş olmasını gerektirmez.

Karia örneğine baktığımızda, bu kriterlerin her birinin hem Antikçağ'da hem modern akademik çalışmalarda Karia'nın bölgesel bir bütünlüğe sahip olduğunu ileri sürmek için kullanıldıklarını görürüz. Tartışmasız bir siyasi otorite iddiasının varlığı birkaç örnekle ortaya konabilir. Karia dışında bir örnekle başlayalım: İzmir'in batısında Karabel Geçidi'nde yer alan ve yalnızca ikisi günümüze korunagelmüş üç adet Luvice yazıtı inceleyen J. D. Hawkins (1998), bu yazıtların, MÖ 1300 civarında Hititler tarafından bozguna uğratılan eski Arzava Devleti topraklarında ortaya çıkan iki yeni krallığın arasındaki sınırı belirlemek için yerleştirilmiş olduğu sonucuna varmıştır (diğer taraftan krş. Heinhold-Krahmer 1977; Starke 1997). Karia'nın kendisine baktığımızda, Latmos'ta Anneliese Peschlow-Bindokat ve ekibi tarafından bulunan bir yazıtın, ilk olarak Karabel örneğine dayanarak, Mira ve kuzeyindeki kent devletiyle arasında bir sınır işareti görevi gördüğü ileri sürülmüştür. Ancak, bu

yazıtın tekrar incelenmesi sonucunda değişen yorumlar buradaki işaretlerin belki de yalnızca dağlardaki varlıklarını kayalara kazıyan avcılardan geriye kalan basit bir *graffito* olduğu yönündedir (Peschlow-Bindokat, Herbert 2001; Oreshko 2013; erken dönemde Karia üzerine yeni yorumlar için bkz. Henry, Konuk [ed.] 2019; itirazlar cevap için bkz Herbordt 2019).

Geniş çerçevede, Antik Yunan dünyasında sınırların işaretlerle belirlenmesi sıklıkla karşılaşılan bir uygulamadır ve sınır anlaşmazlıklarına dair yasal uzlaşmaların birçok örneği günümüze dek korunmuştur (örnekler için bkz. Chan-dezon 2003). Karia kent devletleri arasında da sınır tartışmaları bilinmektedir. MÖ 391-388 yılları arasında bir noktada, ikisi de Maiandros Vadisi'nde yer alan (dolayısıyla aslında Karialı değil İonialı) Miletos ve Myos şehirleri, aralarındaki ovada yer alan bir arazinin kime ait olduğuna dair anlaşmazlığa düşmüşlerdir.

Dava Miletoslular ve Myoslular tarafından ortaya konduktan sonra ve iki tarafın da tanıkları ifadelerini verdikten sonra ve arazi işaretleri sunulduktan sonra, tam hâkimler davayı değerlendirmek üzereyken, Myoslular davadan geri çekildiler... Ve Myoslular davadan çekildikleri için, İonia satrabı Strou-ses İonia hâkimlerini dinledi ve sonunda arazinin Miletoslulara ait olduğuna karar verdi (Rhodes, Osborne 2003: 72, satır 31-37, 40-44).

Buradaki tartışma, aslında yalnızca Karia'ya özgü olmayan, aksine Antik Yunan dünyasındaki benzeri sınır tartışmalarının biçimini ve çözüm yöntemini açıkça yansıtan mükemmel bir örnektir. Bu tip tartışmalarda davaya "tarafsız" uzlaştırmacılar atanır, hatta bazen daha güçlü siyasi yöneticiler hakem olarak belirlenirdi. Kent devletleri arasındaki sınır tartışmaları onlarca yıl sürebiliyordu. Çünkü kaybeden taraf hakemin kararına itiraz edebiliyordu ya da egemenlik el değiştirdiği takdirde yeni yöneticiye başvurarak tekrar dava açabiliyordu. Priene kenti ile Samos Adası arasında anakarada yer alan bir arazi şeridi ve bir kalenin kime ait olduğuna dair uzun yıllar süren sınır anlaşmazlığı MÖ 196 yılında dava konusu olmuş, ardından MÖ 130'lu yıllarda tekrar dava konusu olmuş ve hatta olasılıkla bir sonraki yüzyılda tekrar gündeme gelmiştir. Bu davalardan biri veya birkaçıyla ilgili olduğu anlaşılan bir dizi sınır işareti yazıtı tespit edilmiştir (*IK IPriene*² 132 [ve tarihler için bkz. Badoud 2015: 177 A 53], 134, 135 ve 136; 137-140).

Belki de Karia'nın siyasi sınırlara sahip bir bölge olduğu görüşünü kuvvetle destekleyen dönemin Hekatomnos Hanedanı'nın hüküm sürdüğü MÖ 5.-4. yüzyıllar olduğu söylenebilir. Kökeni Mylasa şehrine dayanan bu hanedan, bir süre Lykia'da bazı topraklara da egemen olmuş ve aslen Pers Kralı'na bağlı satraplar olarak bölgeyi yönetmiştir. Halikarnassos'ta yeni bir başkent kuran Hekatomnosların yöneticileri ayrıca Mylasa, Amyzon ve Karia'nın diğer şehirlerinde de esaslı altyapı ve imar faaliyetlerinde bulunmuştur. Karia'nın siyasal bütünlüğe sahip bir bölge olduğu gerçeği Büyük İskender'in bölgeyi fethinden sonra da geçerliliğini korumuştur. İskender, destekçisi Asandros'u bölgenin satrabı olarak atamıştır. Karia'nın özgün ve bölünmez bütünlüğe sahip bir

bölge olarak siyasi varlığı Pleistarkhos gibi ardından gelen yöneticilerin ege-menliği altında da sürmüştür. Ancak, Karia'nın bu siyasi tanımı Hellenistik Dönem ve Roma İmparatorluk Dönemi'ne dek korunamamış, bu dönemlerde (örneğin Karia topraklarının MÖ 3. yüzyılda Ptolemaios ve Seleukos hane-danları arasında paylaşılması gibi) bölge toprakları farklı siyasi otoriteler arasında paylaşılmıştır.

Bölgesel bir kimliğin varlığını gösteren başkaca işaretler de gözden geçirilebilir. Herodotos'a göre MÖ 6. yüzyılın son on yılında gerçekleşen İon Ayaklan-ması sırasında Karialılar Perslere karşı birlik içinde bir halk olarak savaşmış ve Marsyas Nehri yakınında uzun süren bir çarpışmanın sonucunda yenilgiye uğ-ramıştır (Hdt. 5, 119, 1). Antik kaynakların hepsi, sahip oldukları ortak dilden Karialıların bir grup olarak varlığını ortaya koyan önemli bir özellik olarak bahseder. Hatta Herodotos, Karialıların Zeus Karios tapınımindan bahseder-ken, Karia dilini konuşmuyor olmalarına rağmen, Karialılarla olan akrabalık-ları nedeniyle Myosluların ve Lydialıların istisnai olarak bu kültün ritüellerine katılmalarına izin verildiğini belirtir (Hdt. 1, 171, 6). Zeus Stratios tapınımi Karialılara özgüdür. Giritlilerin ve diğer toplulukların Karialıların kökeninin Ege Adaları'na dayandığını ve zamanında Lelegler olarak bilinen bu halkın anakaraya sonradan göç ettiğini iddia etmelerine karşın Karialılar ısrarla ken-dilerinin Karia bölgesinin yerel halkı olduklarını ve her zaman Karialı olarak bilindiklerini ileri sürerler. (Hdt. 5, 119, 2; 1, 171, 5; bkz. Carless Unwin 2017: 32-51). Bu ilişkiler ve kayaya oyulmuş mezarlar gibi Karia dünyasının diğer bazı özellikleri, Karialılar olarak bilinen bir etnik grup ile fiziksel Karia bölgesi ara-sında derin bir bağlantı olduğuna işaret etmektedir. Ancak son yıllardaki araş-tırmalar bu topraklarla bir halk arasında kurulan bu bağın tarihi gerçekliğini ve hatta Karialıların bir halk olarak varlığını mercek altına almıştır. Örneğin Carless Unwin (2017: 58) kanıtları ayrıntılı biçimde gözden geçirdikten sonra, "çağdaş gözlemcinin bakış açısından elle tutulur ve tanımlanabilir bir Karialı kimliği fikrini destekleyen veriler mevcut değildir" sonucuna varmıştır.

Sınır Hattı ve Sınır Bölgesi

Özellikle etnik nitelikteki Karialı kimliğiyle ilişkilendirilebilecek bir Karia bölgesi kavramını tanımlamanın zorluğunu belirttikten ve sınırları siyasi ola-rak belirlenen bir bölgenin o bölgede yaşayan halkın hislerini yansıtmaktansa yöneticilerin siyasi emellerinin bir göstergesi olduğu uyarısını göz önünde bu-lundurduktan sonra, dikkatimizi *sınır hattı* ve *sınır bölgesi* kavramları arasında-ki ilişkiye verebiliriz. Coğrafya çalışmalarında, yeryüzünde boyutsuz, farazi bir çizgi olarak düşünülebilecek bir sınır hattı boyunca dar ya da geniş veya sü-rekli ya da kesintili biçimde uzanan arazi parçası *sınır bölgesi* olarak tanımlanır. Sınırlar genelde coğrafya ya da topografya ile pek de yakından ilgili olmayan bir hat olarak belirlense de çoğu zaman büyük bir nehir ya da dağ gibi belirgin doğal özellikler sınır hattını belirlemede kullanılmıştır.

Açıkça yeryüzü şekillerine dayanarak belirlenmiş bir sınır için iyi bir tarihi örnek, Miletos ve Maiandros Magnesiası arasında MÖ 190'lı yıllarda gerçekleşen bir savaşın ardından görülen bir davada karşımıza çıkar. “Magnesialılar ve Miletoslular arasında tartışma konusu olan *Peraia* bölgesi üzerine” söylenenlere göre,

[...] aralarındaki sınır hattı Hybandos Nehri olacaktır; bu nehrin yukarı kesimindeki tüm topraklar Magnesialılara ve nehrin aşağı kesimindeki topraklar Miletoslulara ait olacaktır. İki kent de nehrin kanalı boyunca, tam da bu dava için gönderilen elçilerin bu uzlaşmada karar verdiği mevkilerde, kendi taraflarında işaret taşları yerleştirip bu taşların üzerine steller dikketlerdir ve Hybandos Nehri kanalı ve dikilen taşlar ve steller sonsuza dek ikisi arasındaki sınır olacaktır (*Milet I*, 148, 29-38; *SIG* 588).

Maiandros Nehri, böylesi bir doğal sınır olmak için mükemmel bir aday gibi görünür. İki yanında dağlarla sınırlandırılmış geniş ve düz bir vadiye akan bu nehre güneyden birkaç önemli nehir kavuşur. Strabon (14, 2, 29 [C663]) “Karia'nın sınırlarının” kesin olarak Maiandros'u izlediğini belirtmekle beraber, Tralleis'ten bahsederken, şu yorumu yapar:

Magnesia'ya geçtikten sonra, sol tarafında Messogis Dağı ile Tralleis'e giden yol başlar ve yolun kendisi ve sağında uzanan Maiandros Ovası, Lydialılar ve Karialılar ve İonialılar ve Miletoslular ve Myoslular ve hatta Magnesia'daki Aiolialılar tarafından paylaşılmıştır. Nysa ve Antiokheia'ya kadar durum aynıdır (Strabon 14, 1, 42 [C648]).

Yine de aslında Tralleis'in hangi gruba ait olduğu tartışma konusudur: Strabon gibi Diodoros da (14, 36, 3) Tralleis'in Karia'nın dışında kaldığını belirtir; diğer taraftan Ksenophon (*Hell.* 3, 2, 19) “Karia'daki Tralleis”ten bahsetmektedir.

Burada karşılaşılan etnik çeşitlilik, bir nehrin basit ve keskin bir sınır oluşturabileceği yönündeki herhangi bir düşünceyi sorunlu kılar. Ovanın kıyısında, dağ yamaçlarındaki kovuklarda kurulmuş Euhippe, Orthosia ve Harpasa gibi birkaç küçük Karia kenti yer almaktadır. Alabanda ve Alinda gibi büyük şehirlerse ovanın içlerinde, Marsyas Nehri'nin ve kollarından birinin kıvrımları boyunca konumlanmıştır. Daha doğuda, Maiandros'un kuzeye kıvrılıp Lykos Nehri'yle birleştiği noktada, Lykos kıyısındaki Laodikeia şehri bulunur. Burada Karia toprakları, Kadmos ve Salbake dağlarının hâkim olduğu tamamen yüksek ve engebeli bir araziye dönüşür ve Aphrodisias, Herakleia Salbake, Apollonia Salbake ve Sebastopolis gibi birkaç kent devletini barındırır (*Barr. Atlas*: Harita 65). Ancak nehir vadisinin kendisinin, Strabon'un da buradaki etnik çeşitliliği listelerken gözlemlediği gibi, pek de düz ve basit bir sınır oluşturmadığı açıktır. Strabon'un nehir ve vadisi üzerine yaptığı bu iki yorumun –yani bir yandan vadinin yarım düzine etnik grupla kaynaklığı, bir yandan da bu vadinin Karia'nın sınırını belirlediği– çelişkisi, aslına bakacak olursak, gerçek bir zorluğu kısa ve öz biçimde ortaya koyar: Bir sınır hattı,

belirgin siyasi bir çizgi olmak bir yana dursun, insan deneyimi açısından bakıldığında geçirgen ve hatta varlığı şüpheli bir çizgidir (Diğer taraftan, Strabon ile Klaudios Ptolemaios arasında hangi şehirlerin Karia'ya ait olup olmadığına dair meşhur görüş ayrılıkları bulunduğunu da burada belirtelim; Strabon 14, 1, 39-2, 29 ve Ptol. 5, 2, 9; ayrıca bkz. Ps.-Skylax 98-99).

Eğer bir sınır hattı, mahkeme kararıyla belirlenmiş olmasına rağmen yine de anlaşmazlıklara konu oluyorsa, bunun kaynağı çoğunlukla bu sınır hattının, bir sınır bölgesinde yer alıyor olmasıdır. Sınır bölgeleri üzerine yapılan çalışmalar, buralarda yaşayan insan topluluklarının çıkarlarının genelde sınırlar-ötesi olduğunu ve çıkarlarının çoğunlukla siyasi merkezlerin çıkarlarıyla örtüşmediğini ve hatta çatışmadığını ortaya koymuştur. Aristoteles MÖ 4. yüzyılda ideal bir kent devletinde arazi mülkiyetinin dağılımı konusunu irdelerken bu olgu üzerinde de durmuştur. Aristoteles'in özel mülkiyet olarak belirlediği araziler aşağıdaki gibidir:

[...] her bir vatandaşın, biri sınır bölgesinde diğeri şehre yakın olmak üzere ikişer parsel arazisi olmalıdır ve herkesin bu şekilde iki bölgede de bir parsel arazisi bulunmalıdır... Böylece daha eşitlikçi ve adil bir dağılım sağlanır ve bu dağılım komşu bölgelerle girilen savaşlarda uzlaşma sağlanmasına yardımcı olur. Çünkü toprak dağılımının bu şekilde yapılmadığı durumlarda bir taraftan komşuların nefreti bazı vatandaşları hiç ilgilendirmezken, bazı vatandaşlarla komşularla çatışmalar konusunda, aslında müspet olmayan bir biçimde, fazlaca kaygılanmaktadırlar. Bu nedenle, bazı yerlerde uygulanan bir kanuna göre komşuların yakınında [yani kent devletinin sınırlarına yakın bölgelerde] yaşayanların, şahsi çıkarlarının doğru muhakemede bulunmalarını engelleyeceği düşüncesiyle, komşulara karşı savaş konusundaki karar aşamasına katılmalarına izin verilmemektedir (Arist., *Pol.* 7, 10, 12 [1330a]).

Yunanistan'dan bilinen bazı sınır tartışmaları, Aristoteles'in gönderme yaptığı bir "sınır bölgesi kültürünün" varlığına ışık tutar. Thessalia'da Kondaia kent devletinin sınırlarını belirlemeye çalışan uzlaşmacılar, (muhtemelen) koyun ve keçi sürüleriyle yakından geçen bir çobana fikir danışmış ve çobanın ifadesini bire bir kaydetmişlerdir.

Burada bulunduğum yerde hâkimlere gösterdiğim, Nyseion'un tepesinden aşağı bulunduğumuz yere doğru ve buradan da aşağıdaki Kondaialıların hâkimlere gösterdiği Kondaialılara ait dağ geçidine kadarki araziye tanyorum ve büyüklerimizden duyduğum kadarıyla bu arazi Kondaialılara aittir ve buralarda çok uzun zamandır çobanlık yaptığım için ben kendim de biliyorum ki bu araziden geçiş hakkı Kondaialılara aittir (Chandezon 2003: 83-84 no. 18, 8-18 [Ager 1996: 184-186 no. 70]).

Çoğunlukla yaz mevsimini dağlardaki yüksek yaylalarda geçirip kışın komşu bölgelerin alçak ovalarına inen, hayvancılıkla geçinen göçebe toplulukların sınırları aşan hareketlilikleri genel olarak Antikçağ'da ve özellikle de Anadolu'da

ve hatta Karia'da bilinen bir olgudur (Thonemann 2011: 190-202; Mack 2015).

Karia'da Latmos Dağı'nın böylesi bir sınır bölgesi olmaya uygun olduğu düşünülebilir (bkz. Lohmann 2019 ve Lohmann vd. 2017 ve 2014). Bafa Gölü'nün üzerinde yükselen sivri uçlu tepeler haricinde bu dağın çoğu ormanlık platolarla kaplıdır. Antikçağ'da bu dağlık arazinin içinden kıvrılarak geçen, çeşmeler ve konaklama istasyonlarıyla desteklenmiş bir yol şebekesi dağın güneyinde ve batısında yer alan kent devletlerini dağın kuzeyinde ve doğusunda yer alan kent devletlerine bağlamaktaydı (Peschlow-Bindokat 1996b, katlanan harita; Peschlow-Bindokat 1999). Dağın üzerinde de en iyi bilineni Amyzon olmak üzere bazı kentler yer almaktaydı (Robert, Robert 1983), ancak arazinin büyük kısmı ya çevredeki büyük şehirlerden birinin belli belirsiz kontrolü altında olmuş ya da "ortak" arazi olarak algılanmış olmalıdır. Böylesi "ortak araziler" için çarpıcı bir örnek Peloponnesos'tan bilinir. İki kent devleti, Troizen ve (daha evvel Methana olarak bilinen) Arsinoe, aralarında yer alan arazinin kime ait olduğuna dair anlaşmazlığa düşerler. MÖ 163 ve 146 yılları arasında bir noktada Ptolemaios Hanedanı'nın gözetiminde görülen dava sonucunda arazinin iki kent devletinin ortak arazisi olacağına karar verilir:

Ortak arazi olduğu söylenen hem Khersonesos hem Praksonion olarak bilinen araziler, bu ikisi ve Stenita kıstağı ortak arazi olacaktır. Burada taş çıkarma veya odun kesme hakkını satın almak isteyenlerin bu araziye girmesi, çıkması ya da (bu araziden) geçmesi kimse tarafından hiçbir şekilde engellenmeyecektir... Aksi takdirde [eğer bu kanun çiğnenirse], ceza olarak Ptolemaios Hanedanı'na şehir on bin *drahmi* ödeyecek ve o kişi bin *drahmi* ve daha ne gerekirse ödeyecektir... Ortak arazi ve ortak araziden alınan meyveler ve daha önceki dönemlerde kurulmuş balık yataklarından edinilen gelir üzerine kimsenin bir dava açma hakkı yoktur (Carusi 2009; Ager 1996: 381-385 no. 138).

Hem coğrafi hem topografik olarak daha yakın bir örnek komşu bölge Lykia'da karşımıza çıkar. Tlos ve Oinoanda yakınındaki Termessos kent devleti arasında, ikisinin de arazisine kısmen dahil olan Masa Dağı'nın kime ait olduğu konusunda tartışma çıkar. Görülen uzlaşma davasında dağın Tlos'a ait olduğuna karar verilir ancak dağın bazı kesimlerinde Termessos vatandaşlarına kesinlikle bir yapı inşa etmemek ve tarım yapmamak koşuluyla sonsuza dek odun kesme ve hayvanlarını otlatma hakkı tanınır. Ayrıca, siyasi sınırları kesin biçimde belirlemek üzere sınır işaret taşlarının dikilmesine karar verilir (Rousset 2010; Masa Dağı hakkında bkz. Onur 2020). Latmos yakınında bulunmuş bir diğer yazıtta, Miletos ve Herakleia arasında "tartışmalı olan dağlık arazi" konusunda uygulanacak kararlar açıklanmaktadır. Tartışma konusu araziye farklı isimler vermiş olan taraflar, "özgür ve demokratik bir şehirden" seçilecek hâkimlerin araziye ziyaret edip karara varmalarını konusunda anlaşacaklardır. Karar verilene dek, bu araziden edinilen tüm hasat iki şehirde dışında bulunan bir otoriteye devredilecektir (*Milet I*, 3, 150, 78-87 [SIG 633]).

Bu örnekler ve özellikle de son iki örnek, Latmos gibi bir dağlık arazinin sunabileceği ve civarda bulunan rekabet halindeki kent devletleri arasında tartışma konusu olabilecek kaynaklara dair ipuçları vermektedir. Oinoanda yakınındaki Termessos ve Tlos örneğinde kaybeden tarafın en azından son-suza dek kullanma hakkını elde etmiş olduğunu gördüğümüz iki kaynak – yemek pişirmek, ısınmak ve yapıların inşası için gerekli odunu temin etmek ve hayvanları otlatmak için yaylalar– en önemli kaynaklardır. Odun ve son derece çeşitli ürünleri içeren “araziden edinilen meyvelerin” yanı sıra Arsinoe ve Troizen örneğinde gördüğümüz gibi, inşaat malzemesi olarak kullanılan taş ve balık yatakları da kaynakların arasındadır (Attika sınır bölgelerindeki kaynaklar üzerine bkz. Fachard 2017).

Son olarak, bir bölgede siyasi otorite arazinin en uç sınırlarına dek etkin olsa dahi, sınır bölgelerinde şehir merkezinden oldukça farklı kültürel ve sosyal oluşumların ortaya çıkabileceğini belirtmeliyiz. Meksika ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki sınır bölgeleri üzerine yapılan çalışmalar böylesi “sınır bölgesi kültürlerini” anlamamıza yardımcı olan bir mihenk taşı mahiyetindedir (Reger 2017). Latmos Dağı örneğine baktığımızda, Zeus Akraios tapınıminin belki de böylesi bir sınır bölgesi kültürünün bir ürünü olduğu düşünülebilir. “Yüksek zirvelerin Zeus'u” tapınımina başka kent devletlerinde de rastlanırken (örneğin Rhodos'un en yüksek zirvesinde bir mabedi yer almaktaydı), Latmos Zeus'u'nun kökeni daha erken dönemlerde Latmos'ta tapınılan bir “dağ” ve “fırtına” tanrısıyla ilişkili gibi görünmektedir (Peschlow-Bindokat 1996a; Peschlow-Bindokat 2005a; Peschlow-Bindokat 2009; Carstens 2008) ve daha sonra, Bizans Dönemi'nde bu dağda çeşitli manastırlar da kurulmuştur. Bizans Dönemi'nde bu dağa verilen Latrus ismi, “tapınmak” anlamına gelen Yunanca *latreia* kelimesinden türetilmiş olmalıdır (Ahrweiler 1965: 91 n. 123).

Sonuç

Sınırları ve sınır hatları belirlenmiş bir bölge olarak Karia, tarihçiler, antropologlar, sosyologlar, nüfus-bilimciler ve siyaset bilimcileri tarafından sınırları saptanmaya çalışılmış başka coğrafyalarda ve başka dönemlerde sınır bölgelerinde yaşayan insan topluluklarından pek de farklı değildir. Günümüzde ve yakın geçmişte sınır bölgeleri üzerine yapılan çalışmalar farklılıklardan ziyade *kaynaşma* olgusu üzerine yoğunlaşmaktadır. Bir sınırın iki tarafına hâkim olan şehir merkezlerinden uzak bir coğrafyada yaşayan bireyler ve kültürlerin bu kaçınılmaz *kaynaşma*sının merkezler tarafından çoğunlukla pek de doğru biçimde anlaşılmadığı gözlemlenmiştir (Reger 2014). Böylesi gözlemlere dair ipuçlarıyla Karia dünyasının sınırları ve sınır bölgelerinde de karşılaşmaktayız.

Çeviren: G. Bike Yazıcıoğlu

KAYNAKLAR

- Ager, S. 1996: *Interstate Arbitrations in the Greek World, 337-90 B.C.* Berkeley.
- Ahrweiler, H. 1965: "L'histoire et la géographie de la région de Smyrne entre les deux occupations turques (1081-1317) particulièrement au XIIIe siècle" *Travaux et mémoires* 1: 1-204.
- Badoud, N. 2015: *Le temps de Rhodes. Une chronologie des inscriptions de la cité fondée sur l'étude de ses institutions.* Munich.
- Barr. Atlas = Richard J., A. Talbert (ed.) 2000: *Barrington Atlas of the Greek and Roman World.* Princeton.
- Carless Unwin, N. 2017: *Caria and Crete in Antiquity. Cultural Interaction between Anatolia and the Aegean.* Cambridge.
- Carusi, C. 2009: "Nuova edizione della homologia fra Trezene e Arsinoe (IG IV 752, IG IV2 76+77)" *Studi ellenistici* 16: 79-139.
- Carstens, A. 2008: "Huwasi rocks, baiityloi, and open air sanctuaries in Karia, Kilikia and Cyprus" *Olba* 16: 73-93.
- Chandezon, C. 2003: *L'Élevage en Grèce (fin Ve-fin Ier s. a.C.). L'apport des sources épigraphiques.* Paris.
- Fachard, S. 2017: "The Resources of the Borderlands. Control, Inequality, and Exchange on the Attic-Boeotian Borderlands" in S. von Reden, P. Derron (eds.), *Économie et inégalité. Ressources, échanges et pouvoirs dans l'Aniuité Classique.* Vandoeuvres-Geneva: 19-74.
- Hawkins, J.D. 1998: "'Tarkondemos', Boğazköy Sealings and Karabel" *Anatolian Studies* 48: 1-31.
- Heinhold-Krahmer, S. 1977: *Arzawa. Untersuchungen zu seiner Geschichte nach den hethitischen Quellen.* Heidelberg.
- Herbordt, S. 2019: "Die Felsinschriften vom Suratkarā—Latmos," in H. Lohmann (ed.), *Feldforschung im Latmos. Forschungen im Umland von Herakleia am Latmos.* Bonn: 127-151.
- Henry, O., K. Konuk (eds.) 2019: *Karia Arkaia; la Carie, des origines à la période pré-hékatomnide, 4e Rencontres d'archéologie de l'IFEA, Istanbul 14-16 novembre 2013.* Istanbul.
- Lohmann, H., G. Kalaitzoglou ve G. Lüdorf (eds.) 2014. *Forschungen in der Mykale, I, 2. Survey in der Mykale. Ergänzende Studien (Asia Minor Studien 75).* Bonn: Rudolf Habelt.
- Lohmann, H., Georg Kalaitzoglou, and Gundla Lüdorf (eds.) 2017: *Forschungen in der Mykale, I, 1. Survey in der Mykale (Dilek Dağlan / Aydın) 2001–2009: Landeskunde eines westkleinasiatischen Gebirgszuges vom Chalkolithikum bis in spätosmanische Zeit, 2 vols. (Asia Minor Studien 77, 1-2).* Bonn.
- Mack, W. 2015. "'Shepherds beating the bounds'? Territorial Identity at a Dependent Community (IPriene 361-63)" *Journal of Hellenic Studies* 134: 51-77.
- Onur, F. 2020: "The Location of Mount Masa on the Northern Border of Hellenistic Lycia" *Gephyra* 10: 135-164.
- Oreshko, R. 2013: "Hieroglyphic Luwian Inscriptions of Western Anatolia. Long Arm of the Empire of Vernacular Tradition(s)?" in A. Mouton, I. Rutherford, I. Yakubovich (eds.), *Luwian Identities. Language and Religion between Anatolia and the Aegean.* Leiden: 345-420.
- Peschlow-Bindokat, A. 1996a: "Der Kult des anatolischen Regen- und Wettergottes auf dem Gipfel des Latmos und das Heiligtum des Zeus Akraios im Tal von Dikilitaş" *Istanbul Mitteilungen* 46: 217-225.
- 1996b: *Der Latmos. Eine unbekannte Gebirgslandschaft an der türkischen Westküste.* Mainz am Rhein.
- 1999: "Das Strassennetz der Latmia. Pleistarch und die Erschliessung des Territoriums von Herakleia am Latmos" in E.-L. Schwan-der (ed.), *Stadt und Umland. Neue Ergebnisse der archäologischen Bau- und Siedlungsforschung.* Mainz-am-Rhein.
- 2005a: "La cultura del Latmo" *Parola del passato* 60: 88-103.
- 2005b: *Forschungen in Latmos.* Berlin.
- 2009: "The Gods of Latmos: Cults and Rituals at the Holy Mountain from Prehistoric to Byzantine Times" in Ch. Gates, J. Morin, T. Zimmermann (eds.), *Sacred Landscapes in Anatolia and Neighboring Regions.* Oxford: 55-62.
- Peschlow-Bindokat, A., S. Herbordt 2001: "Eine hethitische Grosssprinzeninschrift aus dem Latmos. Vorläufiger Bericht" *Archäologischer Anzeiger*: 363-378.
- Reger, G. 2007: "Karia. A Case Study" in H. Elton, G. Reger (eds.), *Regionalism in Hellenistic and Roman Asia Minor.* Bordeaux: 89-96.
- 2013: "Economic Regionalism in Theory and Practice" in D. Viviers, A. Tsingarida (eds.), *Pottery Markets in the Ancient Greek World (8th – 1st Centuries BC).* Brussels: 119-131.
- 2014: "Ethnic Identities, Borderlands, and Hybridity" in J. McNerney (ed.), *Blackwell Companion to Ethnicity in the Ancient Mediterranean.* Oxford: 112-126.
- 2017: "On the Border in Arizona and Greece: Border Studies and the Boundaries of the Greek Poleis" *Historical Geography* 45: 188-219.
- Rhodes, P.J., R. Osborne. 2013: *Greek Historical Inscriptions, 404-323 BC.* Oxford.
- Robert, J., L. Robert 1983: *Fouilles d'Amyzon en Carie. Tome I. Exploration, histoire, monnaies et inscriptions.* Paris.
- Rousset, D. 2010: *De Lycie en Cabalide. La convention entre les Lyciens et Termessos près d'Oinoanda.* Geneva.
- Starke, F. 1997: "Troia im Kontext des historisch-politischen und sprachlichen Umfeldes Kleinasiens im 2. Jahrtausend" *Studia Troica* 7: 447-487.
- Thonemann, P. 2011: *The Maeander Valley. A Historical Geography from Antiquity to Byzantium.* Cambridge.

YAZILI KAYNAKLAR VE TARİH

Fig. 1:
MÖ 3.-2. binyıllarda
Batı Anadolu'da
Luvi dilleri
konuşulduğu tahmin
edilen bölgelerin
yaklaşık olarak
sınırları (Melchert
2003: 9, harita 1).

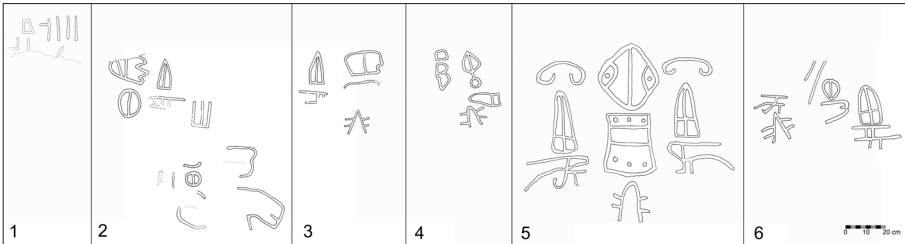
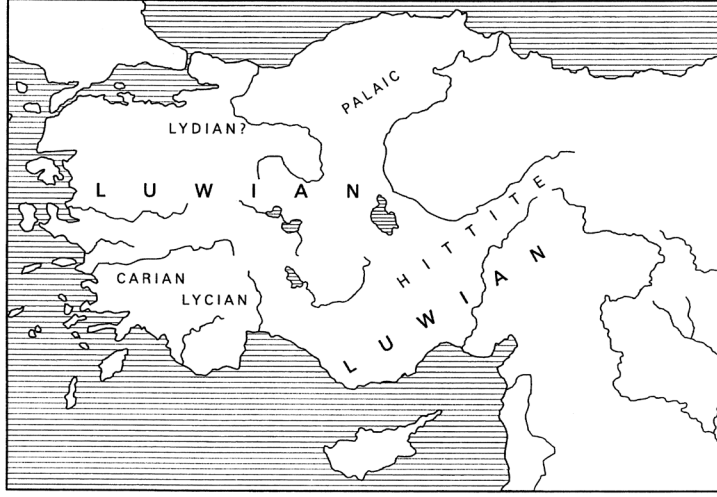


Fig. 2:
Latmos Dağları'nda Suratkaya mevkiinde bulunan Anadolu/Luvi hieroglifiyle yazılmış
altı *graffiti*den oluşan yazıt. Bu yazıt olasılıkla, MÖ geç 14. yüzyıl/erken 13. yüzyılda (en solda
kısmen görülebilen 1 no.'lu graffitoda belirtilen) *Mira*, *Karkışa* ve *Millawanda* toprakları
arasındaki sınırı işaret ediyor. En büyük *graffito* (no. 5), “*Ku-x-i(a) Büyük Prens*”
(*ku-x-i(a) MAGNUS.REX.FILIUS*)” olarak okunmaktadır (O. Henry, V. Manidaki).